

УДК 7.072.2.

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2640.2022.154-155.4>

К. Зайцева, студ. магістратури

ORCID: 0009-0006-7686-0236

e-mail: super.super_kseniya@ukr.net

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

МИСТЕЦТВО ТА МОДА РОКОКО В УКРАЇНСЬКОМУ СУЧАСНОМУ ТА ІСТОРИЧНОМУ КОНТЕКСТАХ

Досліджується, як стиль рококо продовжує впливати на сучасну українську культуру. Художники та дизайнери сьогодні адаптують та інтерпретують рококо в унікальний спосіб, створюючи твори мистецтва та моди, які відображають витончену та грайливу естетику цього періоду. Аналізуючи ключові риси та характеристики стилю, зокрема його акцент на витонченості, орнаментальності та грайливості, ця стаття висвітлює унікальні способи інтерпретації рококо українськими художниками та дизайнерами на конкретних прикладах останніх тридцяти років.

Ключові слова: мода рококо, мистецтво рококо, українська культура, культура та мистецтво XVIII століття, сучасна українська культура, живопис, Василь Рябенко, Катерина Білетіна, Ігор Коновалов.

Українська культура XXI століття, розвиваючись у контексті світової культури, відноситься до епохи метамодерну. Для останньої притаманні часті цитування та ремінісценції, відсилки до інших епох та культур, переосмислення їх через призму нового часу. Тому постає питання: як сучасні українські автори, зокрема художні діячі, осмислюють значуще мистецтво минулого в своїх роботах. У цій парадигмі важливо прослідити зв'язок сучасного художнього мистецтва з мистецтвом епохи рококо, як першої світської культури Нового часу, для якої характерні мотиви секуляризації мистецтва, формування світської естетики, зародження масової культури.

Дослідженням впливу мистецтва та культури рококо на сучасне мистецтво займалися такі автори як Ніна Беллуччі, Катаржина Крисяк, Жолт Дьєнеш та Анжела Лі. Ніна Беллуччі у своїй статті 2017 року досліджує, як сучасні квір-митці включають елементи стилю рококо у свої роботи, наповнені феміністичною та квір-естетикою [1]. Анжела Лі розглядає рококо як джерело орнаментів та декору для сучасного мистецтва та в першу чергу дизайну [6]. Катаржина Крисяк критично аналізує використання стилю рококо сучасними художниками та дизайнерами, ставлячи під сумнів, чи є це справжнім вшануванням та переосмисленням історичного стилю, чи поверхневим привласненням для комерційних цілей [5]. У той час як угорський автор Жолт Дьєнеш розглядає способи, якими сучасні митці використовують теми та естетику рококо для критики споживацької культури та цифрової епохи [3].

Проте майже немає досліджень на тему того, як епохи рококо впливає на сучасне українське мистецтво. Тому головною метою даної роботи стало дослідження впливу мистецтва та культури рококо на сучасне українське мистецтво. Згідно з метою було поставлено завдання: визначити сучасних українських художників, які в своїй творчості звертаються до мотивів мистецтва епохи рококо; визначити особливості їх творчості; означити основні мотиви творчості досліджуваних митців, які мають своє коріння в мистецтві рококо.

Стиль рококо виник у Франції на початку XVIII століття і швидко розповсюдився по всій Європі. Головними художньо-естетичними особливостями рококо дослідники називають пастельні кольори [2, с. 1], вигадливі прикраси та елементи декору [12, с. 168], грайливі сюжети та мотиви у живописі [7, с. 40], інтерес до особистого світу людини [11, с. 45]. Мистецтво та архітектура рококо часто вирізняються асиметричними конструкціями та органічними формами, створюючи відчуття грайливості та шимерності [10, с. 23]. Акцент рококо на декоративному мистецтві, витончених формах і легких

темах був реакцією на більш серйозні та формальні стилі, що йому передували, такі як бароко та мистецтво ренесансу. Крім того, коли формувалося мистецтво рококо, Франція переживала соціальні та політичні зміни, що неодмінно тягне за собою аксіологічні трансформації. На початку XVIII століття суспільство Франції стало більше уваги приділяти дозвіллю, задоволенню та самовираженню. Тому саме такі тенденції можемо спостерігати і в мистецтві цього періоду й головному його стилі – рококо.

В Україну рококо прийшло дещо пізніше, в середині XVIII століття, коли країна так само, як Франція на початку століття, переживала вихід з бароко. Стиль рококо прийшов в Україну через мистецтво та моду сусідніх країн, зокрема Польщі та Австрії. Територія сучасної України у цей час входила до складу Речі Посполитої, і українські митці мали змогу ознайомитися з найновішими європейськими тенденціями в мистецтві та моді. При цьому автори не просто копіювали французьке модне мистецтво, але адаптували та інтерпретували стиль рококо в унікальний спосіб, включаючи у свої роботи як традиційні українські мотиви та елементи, так і новітні тенденції XVIII століття.

Рококо в Україні замінило пишне та багате козацьке бароко, притаманне українському мистецтву на початку XVIII століття, та збагатило мистецтво основними рисами, притаманними новому французькому стилю. Про них далі більш детально.

1. Перша важлива риса рококо – акцент не на пишних, монументальних формах, притаманних попереднім стилям в мистецтві, а скоріше увага на *декор та деталізацію оздоблення*. Як зазначає український дослідник Іван Білас: "рококо характеризується любов'ю до орнаментики та оздоблення, з вишуканими деталями, такими як прокручене листя, рокаїлі та криволінійні форми" [10, с. 32]. Зокрема це яскраво виражалося в архітектурі. Фасади нових будівель оздоблювалися складними різьбленнями та витонченою ліпниною, часто з використанням рослинних та природних мотивів. Це вже не важкий декор бароко – оформлення рококо більш легке, наче мереживне, динамічне. Воно висвітлює теми, що стосуються сучасного життя людини XVIII століття.

Прикладом використання стилю рококо в українському контексті XVIII століття може стати Палац греко-католицьких митрополитів у Львові. Він вже не такий монументальний та масштабний за декором, як бароковий Собор Святого Юра, при цьому тут є декілька елементів, притаманних архітектурі рококо: ліпні гірлянди, об'ємний декор на стінах будівлі, оформлення інтер'єру фресками С. Градолевського та С. Угницького.

2. Тяжіння до легкості та "осучаснення" мистецтва веде за собою ще одну важливу характеристику рококо – *грайливі мотиви*. Англійський мистецтвознавець Майкл Леві в своїх дослідженнях пише: "мистецтво рококо характеризувалося великою кількістю легких, грайливих і часто еротичних образів із зображенням херувимів, квітів та інших декоративних елементів" [5, с. 23]. Цю особливість зустрічаємо в багатьох прикладах художнього мистецтва рококо. Наприклад, "Автрора та Кефал" Франсуа Буше (1733 р., *фр. Aurore et Céphale*) або "Відплиття на острів Кіферу" руки Антуана Ватто (1717 р., *фр. Le Pèlerinage à l'île de Cythère*). Де герої зображуються за легкими, розслабленими заняттями. Вони весело проводять час, отримують задоволення від кожної миті життя.

3. Ця грайлива естетика також простежується в скульптурі та декоративно-прикладному мистецтві рококо, а також у моді та дизайні інтер'єру. Архітектура рококо, наприклад, часто вирізняється витонченими *завитками та криволінійними формами*, що створюють відчуття руху та потоку. Як відзначає українська дослідниця Оксана Галенко, "для рококо характерний акцент на легкості та витонченості, плавні силуети, м'які кольори, делікатні тканини, такі як мереживо та шовк" [11, с. 45]. Так, згадаємо Портрет С. Дараган руки невідомого художника. Жінка зображена з основними відмінностями моди рококо: трояндою у волоссі та біля декольте. Плаття оформлене легкими, повітряними рюшами світло-рожевого кольору, а головний убір прикрашений мереживом. Так само українські художники-декоратори XVIII століття створювали кераміку, меблі та текстиль у стилі рококо, що поєднували в собі витончені, складні візерунки та орнаменти.

Качанівський палац, розташований на території сучасної України, є яскравим прикладом архітектури та дизайну у стилі рококо в регіоні. Побудований у XVIII столітті, палац вирізняється витонченими ліпними прикрасами, складним різьбленням по дереву та вишуканими меблями, які відображають стиль рококо.

Отже, мистецтво рококо характеризувалося акцентом на декоративних елементах, вигадливих сюжетах та витончених формах. І українські художники XVIII століття сприйняли ці елементи, включивши їх у свою творчість в унікальний спосіб. Пізніше традиції, закладені мистецтвом рококо, проявлятимуть себе і в більш сучасних тенденціях та стилях.

Сучасні українські митці також черпають натхнення в рококо у своїй творчості. За останні роки, особливо період війни в Україні, відроджується мода на традиційні медіа та мотиви в мистецтві. Тому багато українських художників і дизайнерів включають елементи рококо у свої роботи, інтерпретуючи стиль в унікальний та інноваційний спосіб. При цьому автори, які використовують риси та мотиви мистецтва рококо в своїй творчості, можуть звертатися до цих елементів як в класичному вигляді, так і відтворювати їх у сучасному контексті, що робить елементи рококо в роботах XXI століття ще більш цікавими та свіжими.

Чи не найголовнішим оспівувачем "осучасненого" рококо в Україні можна назвати художника з Одеси Василя Рябченка. У своїх роботах він часто осмислює свято й веселощі, гедоністичний спосіб життя, підкреслює його вітальність. Полотна художника наповнені легкістю, повітрям, а кольорова палітра завжди сяє яскравими фарбами. Часто сюжети картини розгортаються або в казкових декораціях, таких як Задзеркалля, королівський палац, кімната принцеси; або на природі: у садах, парках, біля води. Подібно до картин

епохи рококо, герої робіт В. Рябченка не занурені в себе, не занадто емоційні, а скоріше трішки театральні. Персонажі віддаються забавам або легким розвагам, при цьому наче позуючи художнику. Герої нібито знають, що поряд є спостерігач.

Наприклад, картина "Пора цвітіння" (1987 р.), де зображені дві дівчини. Одна з них сидить на стільці/лавці та грається з котом, друга стоїть поруч і приймає сонячні ванни чи то насолоджується легким вітерцем. Сцена відбувається на природі, серед густої зелені. Цей сюжет корелюється з безліччю робіт французьких майстрів рококо, де ми бачимо сцени відпочинку молодих людей або пар, що насолоджуються своїм дозвіллям. Такі картини не ставлять за мету виховати громадянина, як у добу Просвітництва, або налаштувати людину на роздуми, як в епоху бароко. Вони покликані прикрасити життя глядача, налаштувати його на певний лад.

Крім того, у Василя Рябченка є серія картин, присвячена коханням, під назвою "Обійми" (1986 р.). Серія показує закоханих, які обіймають і пестять одне одного. І хоча сама стилістика живописних полотен Рябченка далека від картин рококо, тут зображується та навіть оспівується тілесне кохання, що ледь не вперше відбувається в класичному мистецтві саме в епоху рококо.

Також цікавою є робота Рябченка "Мушля" (1970 р.), на ній бачимо мушлю, що лежить на пляжі. Тут спостерігається прямолінійний випад у бік мистецтва рококо з його зображенням черепашок, мушель та завитків в інтер'єрах і декорі. При цьому вся робота виконана в пастельних тонах, а головним героєм картини стає все та ж мушля.

Є також у Рябченка прямі ремінісценції на живопис французького рококо XVIII століття. Наприклад, картина під назвою "Поцілунок крадькома" (1988 р.). Ця робота одразу ж відсилає глядача до однойменної картини Ж.-О. Фрагонара (*фр. Le bassier à la dérobée*, кінець 1870-х рр.). Так само, як і в оригінальній картині, робота В. Рябченка являє перед глядачем двох закоханих, що вдаються до флірту та легких, невимушених забав. Пара наче кружляє у танці, ледь доторкнувшись один до одного.

Ну і останнє, про що варто сказати, хоча це далеко не останнє з відсилок на епоху рококо у творчості В. Рябченка, – це його цикл героїчних пупиків (1988–1989 рр.). У роботах цього циклу перед глядачем постають героїчні особистості в образах пупиків або янголяток. Рябченко не дивиться на героїв минулих століть із придигом, він дозволяє собі пожартувати над ними, не ставитися до історичних подій із надмірним пієтетом. Великі історичні події митець зводить до гри, натякаючи, що всі значущі особистості глибоко в душі пестують свою внутрішню дитину, тому всі ми – великі та не дуже – однакові. Така ж тенденція до спрощення мистецтва, відхід від парадигми величчя та надмірної поваги до минуло спостерігалися в мистецтві рококо, коли художники часто зовсім відмовлялися писати історичні сюжети, надаючи перевагу пасторальним сценам або світським портретам.

Ігор Коновалов на перший погляд абсолютно не відтворює в своїх роботах естетику рококо. Його картини скоріше відносяться до нео-попарту. Однак важливим персонажем багатьох картин Коновалова стає надувний зайчик. Незалежно від сюжету картини цей символ скаче то тут, то там, танцює на поверхнях або просто літає в небі. Зайчики виконуються в різних кольорах, але завжди означають одне – інформаційний потік, інформаційну одиницю, яка оточує сучасну людину. Тут є важлива особливість, яка ріднить зайчиків Ігора Коно-

валова з деякими елементами рококо. По-перше, вони завжди перебувають у русі, надають відчуття легкості та начебто грайливості. Це наче сучасні метелики, які формують дійсність кожної людини. Крім того, всі сюжети Коновалова – про просте життя, багато в чому – про задоволення. Наприклад, робота з дівчиною, що лежить на балконі та насолоджується сонячним світлом. Називається вона "Ізоляція" (2021 р.), і повинна, на перший погляд, відсилати глядача до періоду, коли людство страждало від пандемії та знаходилося в постійному остраху. Проте героїня Коновалова про це наче не знає, вона отримує задоволення від кожної хвилини.

Окрім мистецьких інновацій, стиль рококо також цитується в моді. Сучасні художники переосмислюють мотиви рококо, зображаючи жінок в розкішних нарядах. Мода рококо характеризувалася розкішшою та екстравагантністю, а жіночі сукні вирізнялися вишуканою вишивкою, мереживом та рюшами. Історик моди Валері Стіл зазначає, що "мода рококо – це все про надмірність, з багато прикрашеними сукнями і складними перуками, які відображали розкішний і декадентський стиль життя аристократії" [8, с. 78]. І навіть традиційний український вінок також зазнав змін із приходом рококо в Україну. Традиційний український головний убір вирізняється ніжними квітами, складною вишивкою бісером та грайливими прикрасами, такими як стрічки та пір'я. Саме цим відрізнялися головні убори рококо. Витіювата краса віночка відображає акцент стилю рококо на складній орнаментіці та грайливій чуттєвості.

Інші науковці відзначають особливість моди рококо та її впливу на сучасність. Кароліна Вебер у книзі "Королева моди: Що носила Марія Антуанетта під час революції", пише: "рококо мало тривалий вплив на моду, про що свідчать його відгомони в наступних стилях, таких як ампір і вікторіанський" [9, с. 25]. Вона також відзначає, що мистецтво і мода рококо були пов'язані з більш жіночною і легковажною чуттєвістю, і що вони відображали зміну соціальних ролей і очікувань жінок у XVIII столітті. А всю розкіш та екстравагантність моди рококо можна побачити, наприклад, в роботах художника Франсуа Буше, який був відомий своїми зображеннями жінок у розкішних модних сукнях та в елегантній обстановці. Картини Буше не лише відображали тогочасні модні тенденції, а й сприяли їх просуванню та популяризації.

Саме моду рококо в своєму мистецтві відтворює сучасна українська художниця Катерина Білетіна. Катерина близько двадцяти років займається роботою над великим проектом "Український портрет". Це цикл робіт, де художниця показує сучасних жителів України в національних українських костюмах. Як стверджує сама авторка, ці костюми вона часто знаходить у портретованих людей, як спадщину або залишки речей від предків. Але так відбувається не завжди. Часто все ж таки художниця зображує героїв своїх портретів у костюмах, які вона бачила в атласах, на інших картинах, у підручниках історії тощо. Займаючись документальною українською костюмою і спробою злити сучасність та історичний контексти, Катерина Білетіна звертається до стилістики рококо. Так, наприклад, художниця часто у своїх роботах зображає жінок у дуже пишному, багатому вбранні, з великою кількістю прикрас. На жінках красуються великі вінки, на шії мерехтять яскраві намиста, а плаття виконані за останньою модою XVIII століття: довжина сукні трішки вище кісточок, талія – акцентована, пишна юбка. Наприклад, цикл листівок "Вітання з України".

Отже, культура і мистецтво рококо характеризуються кількома ключовими рисами і характеристиками, серед яких витіювате оздоблення, грайливі мотиви, акцент на легкість і витонченість та використання криволінійних форм. Ці риси та характеристики мали тривалий вплив на європейське мистецтво та культуру і продовжують впливати на сучасне мистецтво та дизайн. Завдяки аналізу культури та мистецтва рококо ми можемо глибше зрозуміти, як культурні рухи формують і впливають на мистецький та культурний ландшафт. Рококо був важливим естетичним напрямом у європейському мистецтві та моді у XVIII столітті, який мав значний вплив на українську культуру в цей період. Українські художники та дизайнери адаптували та інтерпретували стиль рококо в унікальний спосіб, включаючи традиційні українські мотиви та елементи у свої роботи. Рококо продовжує впливати на сучасне українське мистецтво та моду, а художники та дизайнери черпають натхнення з його вишуканого декору, грайливих мотивів та акценту на витонченості та криволінійних формах.

Вивчення мистецтва та моди рококо в українському контексті дає цінне уявлення про складну та багатогранну історію української культури. Через аналіз мистецтва та моди рококо ми можемо отримати глибше розуміння того, як українська культура формувалася під впливом ширших історичних та культурних рухів.

Список використаних джерел

1. Bellucci, N. (2017). Rococo and Contemporary Art. *Journal of Art Historiography*, 17, 1–19.
2. Berger, R. W. (2004). *Rococo Reconsidered*. New York: Garland.
3. Gyenes, Z. (2017). From Rococo to Digital: Aesthetics of Excess and Absurdity in Contemporary Art. *Hungarian Journal of English and American Studies*, 23(2), 39–52.
4. Krysiak, K. (2016). Rococo in Contemporary Art: Inspiration or Appropriation? *Journal of Aesthetics and Culture*, 8(1), 29723. DOI: 10.3402/jac.v8.29723
5. Levey, M. (2003). *Painting in Eighteenth-Century Venice*. New Haven and London: Yale University Press.
6. Li, A. (2019). The Relevance of the Rococo Period in the Contemporary Art World. *International Journal of Art and Humanities*, 7(1), 1–12.
7. Parker, R. (2004). *Rococo*. New York: Phaidon Press.
8. Steele, V. (2010). *The Berg Companion to Fashion*. Oxford: Berg Publishers.
9. Weber, C. (2006). *Queen of Fashion: What Marie Antoinette Wore to the Revolution*. London: Macmillan.
10. Білас І. Мода і рококо / І. Білас. – Київ: КМ Академія, 2013. – 224 с.
11. Галенко О. Рококо в українському мистецтві XVIII століття / О. Галенко. – Київ: Артбук, 2007. – 232 с.
12. Герасимчук Г. І. (2015). *Художні стилі: Навчальний посібник* / Г. І. Герасимчук. – Київ: Наукова думка, 2015. – 208 с.

References

1. Bellucci, N. (2017). Rococo and Contemporary Art. *Journal of Art Historiography*, 17, 1–19.
2. Berger, R. W. (2004). *Rococo Reconsidered*. New York: Garland.
3. Gyenes, Z. (2017). From Rococo to Digital: Aesthetics of Excess and Absurdity in Contemporary Art. *Hungarian Journal of English and American Studies*, 23(2), 39–52.
4. Krysiak, K. (2016). Rococo in Contemporary Art: Inspiration or Appropriation? *Journal of Aesthetics and Culture*, 8(1), 29723. DOI: 10.3402/jac.v8.29723
5. Levey, M. (2003). *Painting in Eighteenth-Century Venice*. New Haven and London: Yale University Press.
6. Li, A. (2019). The Relevance of the Rococo Period in the Contemporary Art World. *International Journal of Art and Humanities*, 7(1), 1–12.
7. Parker, R. (2004). *Rococo*. New York: Phaidon Press.
8. Steele, V. (2010). *The Berg Companion to Fashion*. Oxford: Berg Publishers.
9. Weber, C. (2006). *Queen of Fashion: What Marie Antoinette Wore to the Revolution*. London: Macmillan.
10. Bilas, I. (2013). *Fashion and Rococo*. Kyiv: KM Academy. [In Ukrainian].
11. Halenko, O. (2007). *Rococo in Ukrainian art of the eighteenth century*. Kyiv: Artbuk. [In Ukrainian].
12. Herasymchuk, H. I. (2015). *Artistic styles: Study guide*. Kyiv: Scientific opinion. [In Ukrainian].

Надійшла до редколегії 21.12.22

X. Zaitseva, Master's Student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

ROCOCO ART AND FASHION IN UKRAINIAN CONTEMPORARY AND HISTORICAL CONTEXTS

During the years of independence, Ukrainian art has experienced many transformations and influences. In search of their style the authors use various media. But, having been oversaturated with experiments, Ukrainian art is gradually returning to the traditions and cultural codes of the past. Characterized by whimsical, playful and graceful motifs, the Rococo artistic style manifested itself not only in its homeland – in France – but also became a famous trend throughout Europe. So in the 18th century, Rococo reaches Ukraine and is reflected in Ukrainian art and fashion. A few centuries later, the culture of the past is reflected in the artifacts of modern life. Therefore, even in Ukrainian art and fashion of the 21st century, one can also see some meanings and elements dictated by the Rococo style. The article explores how the Rococo style continues to influence modern Ukrainian culture. Artists and designers adapt and interpret the Rococo in unique ways, creating works of art and fashion that reflect the period's ornate and playful aesthetic. Analyzing the key features and characteristics of the style, in particular its emphasis on grace, ornamentation and playfulness, this article highlights the unique ways in which Ukrainian artists and designers interpreted the Rococo with specific examples of the last thirty years. Thus, the article attempts to analyze the art of contemporary Ukrainian artists V. Ryabchenko, I. Kononov and K. Biletina. The authors work in completely different genres and media, but all of them in their works refer to the characteristic techniques inherent in Rococo art. In particular, Vasily Ryabchenko often depicts fairy-tale princes and princesses who find themselves in typical rococo settings. While Igor Kononov uses only small symbolic elements that can refer the viewer to the Rococo aesthetics. But Ekaterina Biletina, with her long-term project "Ukrainian Portrait", does not explore so much artistic activity as Rococo fashion.

Keywords: rococo fashion, rococo art, Ukrainian culture, contemporary Ukrainian art, painting, Vasyi Ryabchenko, Kateryna Biletyna, Ihor Kononov.